

УДК 378.011. 3-051:78

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Алла Зайцева

кандидат педагогічних наук, доцент,
факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського;
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано необхідність і доцільність розробки і впровадження моделі формування художньо-комунікативної культури майбутніх учителів музики в умовах вищого педагогічного навчального закладу. Проведено дефінітивний аналіз таких категорій, як «модель», «моделювання», аргументовано дослідницьку позицію щодо сутності моделі формування художньо-комунікативної культури майбутніх учителів музики. Представлено результати наукової рефлексії щодо процесу педагогічного моделювання.

Ключові слова: майбутній вчитель музики; художньо-комунікативна культура; модель; педагогічне моделювання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна гуманітарна освітня парадигма, що приходить на зміну гуманістичній, визначає той змістовий модус, який детермінує динаміку осмислення сучасних соціокультурних механізмів становлення особистості, її цілісність у всьому різноманітті зв'язків із навколишнім світом. Оскільки ствердження власної суб'єктивності, знаходження контакту особистості з власною глибинною сутністю відбувається саме через культуру, освіта, як невід'ємна складова і форма трансляції культури, має забезпечувати формування творчої, конкурентоспроможної, екзистенційно-вільної і одночасно відповідальної особистості майбутнього фахівця.

Результати аналізу сучасної педагогічної практики свідчать про наявність суперечностей між соціальною необхідністю мистецького забезпечення освітньої практики і недостатнім рівнем науково-методологічної розробленості проблеми формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики; між високим рівнем професійних знань, умінь, навичок учителів і неспроможністю передати їх учням, невмінням залучати дітей до творчої діяльності, створювати доброзичливу атмосферу, керувати власним емоційним станом, установлювати з учнями духовно-особистісний психолого-педагогічний контакт на основі принципів толерантності, взаєморозуміння, взаємоповаги, відкритості, щирості, свободи та рівноправного партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студіювання науково-педагогічних праць щодо формування культури художньо-педагогічного спілкування вчителя музики (Н. Гуральник, О. Михайличенко, В. Орлов,

Г. Падалка, Т. Пляченко, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Федоришин, О. Хижна, В. Шульгіна, О. Щолокова, Д. Юник та ін.) засвідчує, що в контексті сучасних вимог до підготовки фахівців у галузі музичного мистецтва питанню моделювання системи формування культури спілкування суб'єктів художньо-навчального процесу на засадах сучасних підходів і з урахуванням світових тенденцій приділено недостатньо уваги.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне обґрунтування моделі формування художньо-комунікативної культури майбутніх учителів музики в умовах вищого навчального педагогічного закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модернізація вищої педагогічної освіти у світлі глобалізаційних, інтеграційних і соціокультурних процесів у суспільстві окреслює необхідність розробки моделі формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики.

Звернемося до дефініцій «модель» і «моделювання». Поняття «модель» (лат. *modulus* – міра, зразок). На думку О. Вознюк, педагогічна модель базується на її «тріадному розумінні»:

- рух, що реалізує мотиваційно-телеологічну основу професійної освіти (ціль-еталон та результат-продукт);
- взаємодія – суб'єктний компонент (учасники освітнього процесу);
- зв'язок – змістовий складник (зміст, способи, засоби, форми, методи навчання і виховання) [3, с. 35].

У працях науковців (В. Беспалько, В. Бондар, С. Гончаренко, В. Загвязинський, І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Краєвський, В. Луговий, В. Семиченко, С. Сисоєва та ін.) окреслено загальні підходи до побудови моделі підготовки спеціаліста конкретної галузі; закладено методологічне підґрунтя освітнього процесу в сучасній вищій школі. Дослідники стверджують, що етимологія терміна «моделювання» зводиться до поняття «модель»; моделювання – це система дій, яка забезпечує адекватне засвоєння (розуміння) модельованих властивостей, зв'язків і відношень досліджуваного і перетворюваного об'єкта (природного або соціокультурного); завдяки моделюванню утворюється педагогічна технологія, що забезпечує індивідуально-особистісний і професійний розвиток учасників педагогічного процесу [1; 9; 11; 13; 14].

Зокрема, С. Гончаренко наголошує, що модель – це «система, дослідження якої служить засобом одержання інформації про іншу систему» і конкретизує сутність освітніх моделей – «сформованих за допомогою знакових систем мислительних аналогів (логічних структур), які схематично відображають освітню практику загалом або її окремі фрагменти» [4, с. 290].

Згідно з позицією В. Бондаря, «найбільш поширеним типом моделі в педагогічній теорії і практиці є структурна модель, побудована на осмисленні та врахуванні взаємозв'язків між компонентами системи». За твердженням

В. Бондаря, уявити процес навчання як дидактичну систему є можливим на основі розкриття його структури за допомогою застосування системного аналізу навчальної діяльності [1, с. 68].

Фахівець у галузі теорії пізнання, методології наукових досліджень В. Штофф розглядає модель як «таку мислено представлену або матеріально реалізовану систему, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна заміщати його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про об'єкт». Автор виділяє такі основні якості моделі: відповідність, подібність системі-оригіналу; цілеспрямованість, тобто ув'язка її параметрів із поставленим перед системою метою, з очікуваним результатом, нейтральність стосовно суб'єктивних оцінок і переваг учасників моделювання; відволікання, абстрагування від деяких деталей і параметрів системи-оригіналу [16, с. 19].

Спираючись на концептуальні положення гуманістичної парадигми освіти, І. Зязюн та Г. Сагач визначають такі вимоги до розробки дидактичної моделі:

- модель має бути об'єктивною (відображати сутнісне);
- суб'єктивною (відображати об'єкт із урахуванням тезауруса фахівця);
- нормативною (відображати бажане);
- інтерактивною (передбачати діалог зі студентом);
- адаптивною (приспосовуватися до індивідуальних особливостей людини, передусім до рівнів та різновидів її досвіду);
- відкритою (передбачати проектно-технологічну норму діяльності респондента) [7, с. 69].

Створенню дослідно-експериментальних моделей, пов'язаних із професійною підготовкою майбутніх учителів музики, присвячено праці Н. Гуральник, Л. Гаврилової, К. Завалко, О. Єременко, А. Козир, О. Ребрової, О. Хижної та ін. Зокрема, О. Хижна розробила п'ятивимірну структурно-функціональну модель підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, що включає мотиваційно-цільовий, змістовий, діяльнісно-процесуальний, результативно-оцінний та рефлексивний компоненти, які співвідносять із функціями художньо-педагогічної діяльності: ціннісно-орієнтаційною, соціокультурно-просвітницькою, когнітивно-інформаційною, конструктивно-організаційною, креативно-перетворювальною, дослідницькою, аналітико-оцінною та рефлексивною [15].

А. Козир до моделі формування професійної майстерності вчителів музики додає блоки модульно-рейтингового навчання, серед яких: адаптивно-спрямувальний, верифікаційно-компетентнісний, експертно-оцінний, акмеологічно-прогностичний та критерії якості моніторингу [8]. О. Ребровою розроблена модель формування художньо-ментального досвіду майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії, яка вбирає в себе такі елементи організаційно-методичної системи: функціонального цілепокладання, організаційно-дійовий, методично-мобілізуєчий, інноваційний, нормативно-структурний, трансдисциплінарний, художньо-змістовий, моніторингу якості

освіти. Взаємозв'язок елементів у системі дозволив дослідниці згрупувати їх у чотири конструкти: факторно-методологічний, змістово-ціннісний, організаційно-регулятивний, методико-технологічний [12].

Екстраполяція провідних ідей науковців у контекст дослідження проблеми формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики дозволяє дійти висновку про те, що модель досліджуваного педагогічного явища – це еталонне уявлення про мету, засади, принципи, педагогічні умови, організаційні форми, методи й засоби підготовки майбутніх фахівців. Під «моделюванням» ми розуміємо дослідження об'єктів пізнання завдяки різноманітним моделям, а також побудову моделей реальних предметів, явищ або процесів. Уважаємо, що ґрунтовне дослідження процесу формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики передбачає вивчення, теоретичне узагальнення, конструювання, опис й експериментальне впровадження у фахову підготовку майбутніх фахівців експериментальної моделі. Таку думку аргументуємо дефінітивним аналізом понять «модель», «моделювання» й усталеною думкою науковців, що моделювання в педагогічних дослідженнях – це побудова схеми, завдяки якій відтворено реальний процес чи явище, «теоретичний спосіб відображення форми існування, будови, складу і структури функціонування або розвитку педагогічного об'єкта через визначення компонентного складу і внутрішніх зв'язків, що забезпечують можливість якісного та кількісного аналізу динаміки змін досліджуваного педагогічного явища» [1].

У процесі розробки експериментальної моделі формування художньо-комунікативної культури майбутніх учителів музики ми спиралися на такі методологічні положення:

- модель об'єктивно відображає конкретний процес чи явище (зовнішній вигляд);
- зміст досліджуваного явища (процесу) окреслюється його сутнісними ознаками, компонентами і зв'язками [4].

Модель формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики розуміємо як науково-обґрунтований проект реалізації сукупності педагогічних умов, педагогічних технологій особистісно орієнтованого навчання у фаховій підготовці майбутніх учителів музики за ОКР «бакалавр».

Серед основних функцій пропонованої моделі формування художньо-комунікативної культури ми виокремлюємо:

- відтворювальну, бо містить уявлення про художньо-комунікативну культуру як об'єкт пізнання, її структуру й основні властивості;
- прогностичну, бо модель передбачає послідовність прогнозованих змін, гарантує реалізацію поставленої мети за певних педагогічних умов;
- гностичну, адже модель дає можливість поетапного дослідження феномена «художньо-комунікативна культура», передбачає

конструювання його нових властивостей; дозволяє унаочнити характерні особливості цього процесу;

- збагачувальну, бо модель здатна збагачуватися новою інформацією в процесі її теоретичного і практичного використання.

Основними принципами побудови моделі нами визначено такі:

- системність: художньо-комунікативна культура є системним явищем, що має певну сукупність елементів, які перебувають у певних відношеннях і зв'язках між собою, утворюють певну цілісність, єдність;

- детермінованість: художньо-комунікативна культура характеризується не лише наявністю зв'язків і відношень, що її утворюють, а й нерозривною єдністю з внутрішнім і зовнішнім середовищем, при взаємодії з якими вона виявляє свою цілісність;

- якість: художньо-комунікативна культура майбутнього вчителя музики вбирає в себе певну сукупність його особистісно-фахових якостей, які утворюють одну системну якість на межі двох систем: внутрішньої (суб'єктивної) та зовнішньої, що характеризується певними властивостями;

- процесуальність: комунікативна культура майбутнього вчителя музики є процесуальним явищем; комунікативні знання, уміння, навички проявляються в контексті реальних художньо-комунікативних ситуацій;

- технологічність: формування комунікативної культури потребує визначення етапів реалізації цього процесу, їх змістового наповнення та забезпечення їх необхідним навчально-методичним інструментарієм;

- діагностичність: процес формування комунікативної культури майбутнього вчителя музики потребує моніторингового забезпечення.

Модель формування художньо-комунікативної культури є складною цілісною динамічною багатовимірною і багаторівневою системою елементів фахової підготовки майбутніх учителів музики, що умовно відтворює, імітує формування цієї інтегративно-особистісної якості в студентів на різних етапах організації художньо-навчального процесу (організаційно-акомодаційному, навчально-кумулятивному, коригувально-конвенційному та проектно-презентаційному).

Таким чином, методичну систему формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики презентовано у вигляді складної теоретичної моделі, що є відкритим для зовнішніх впливів утворенням, віддзеркалює цілісність процесу формування досліджуваного феномена (від мети до визначення концептуальних положень, педагогічних умов, принципів, технології поетапного формування розробки та відбору ефективних форм, методів та етапів музичного навчання) і вбирає в себе такі структурні компоненти-складники, як цільовий, теоретичний, змістовий, процесуально-методичний, оцінно-результативний. Розроблена модель формування художньо-комунікативної культури є перспективною, бо уможлиблює на основі системного аналізу експериментального матеріалу внести конкретні пропозиції з подальшого

вдосконалення змісту і методів підготовки студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів до культуровідповідної, художньо-комунікативної діяльності. Реалізація моделі надає можливість раціонально організувати педагогічний процес з урахуванням науково-методичного супроводу авторської технології формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики. Модель схематично представлено на рис.1.

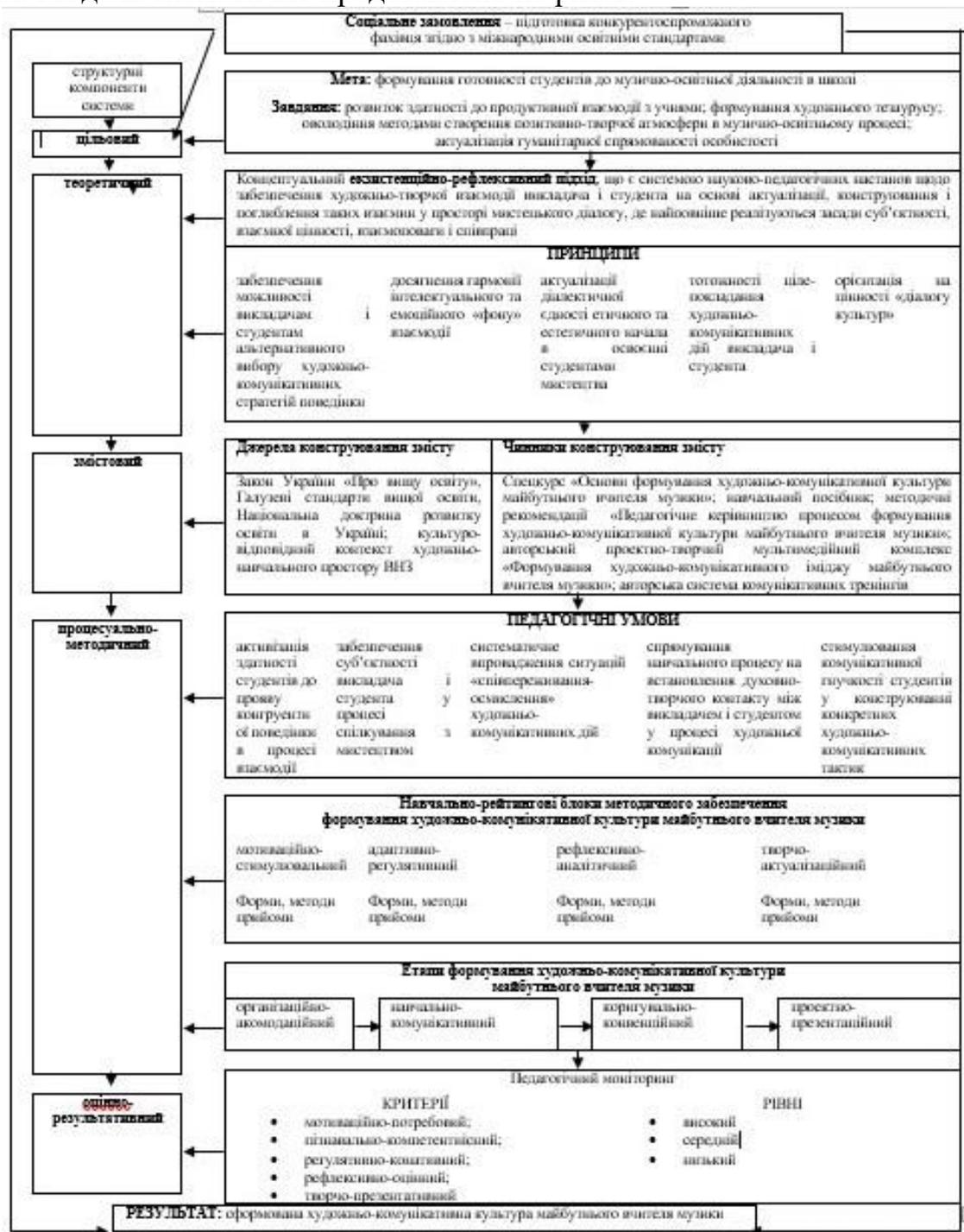

Рис.1. Модель методичної системи формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики. Джерело: авторська розробка

Висновки. Отже, модель формування художньо-комунікативної культури

вбирає в себе індивідуально-особистісну і фахово-діяльнісну площини, методологічне, теоретичне, технологічне, концептуальне, нормативно-правове, змістове, процесуально-методичне, оцінно-результативне і діагностичне забезпечення. Розроблена модель є структурною сукупністю визначених педагогічних умов формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики, методологічних підходів, принципів, напрямів, форм, методів, технологій навчання. Розроблена модель є проектом цілісної методичної системи формування художньо-комунікативної культури майбутніх учителів музики, реалізується на практиці через гуманістичну технологію особистісно зорієнтованого навчання, забезпечується відповідними педагогічними умовами та методичним забезпеченням їх реалізації. Означена модель спрямована не лише на формування культури художньо-комунікативної діяльності майбутнього вчителя музики, але й ураховує екзистенціальні стани і комунікативні потреби суб'єктів взаємодії з мистецтвом, досягнення між ними духовної спільності в художньо-навчальному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В. І. Дидактика: підручн./ Володимир Іванович Бондар – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
2. Бордовская Н. В. Диалектика педагогического исследования: логико-методологические проблемы : монография / Нина Валентиновна Бордовская. – СПб. : Изд-во РХГИ, 2001. – 512 с.
3. Вознюк О. В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти : інтегративний підхід : [Монографія] / О. В. Вознюк, О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 684 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Устимович Гончаренко. – вид.2-е, доповн. й виправ. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
5. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)» – професійна освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukped.com/statti/zakoni-z-pitan-osviti/111.html?start=6>.
6. Зязюн І. А. Філософські проєкції освіти й освітніх технологій / Іван Андрійович Зязюн // Шлях освіти. – 1996. – №1. – С. 4 – 9.
7. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії: навч. посібн. / Іван Андрійович Зязюн, Галина Михайлівна Сагач – К. : Українсько-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
8. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти : монографія / А. В. Козир. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 378 с.
9. Краевский В. В. Основы обучения: дидактика и методика : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. В. Краевский, А. В. Хуторской. – М. : Академия, 2007. – 352 с.
10. Національна доктрина розвитку освіти України : затв. Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 // Освіта України. – 2002. – Квітень. – С. 4 – 6.
11. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Нелля Григорівна Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: наук.-метод. журнал. – К. – 2001. – Вип. 1. – С. 10 – 21; С. 17 – 18
12. Реброва О. Є. Теоретичне дослідження художньо-ментального досвіду в проєкції педагогіки мистецтва : [монографія] / О. Є. Реброва. – К. : Вид-во НПУ імені

М. П. Драгоманова, 2013. – 295 с.

13. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. / В. А. Семиченко. – К. : Вища школа, 2004. – 335 с.

14. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість : монограф. / Світлана Олександрівна Сисоєва – Х.-К. : Книжкове видання «Каравела», 1998. – 150 с.

15. Хижна О. П. Інноваційний розвиток мистецької освіти: суспільна потреба та суперечності її реалізації / О. П. Хижна // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Півден. наук. центру АПН України. – 2010. – Лютий (Спецвип.: Проект «Когнітивні процеси та творчість»). – С. 278 – 283.

16. Штофф В. А. Моделирование и философия / Виктор Александрович Штофф. – М. : Высш. шк., 1978. – 269 с.

МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО- КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Алла Зайцева.

кандидат педагогических наук, доцент,

факультет искусств имени Анатолия Авдиевского

Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова

г. Киев, Украина

Аннотация. В статье теоретически обоснована необходимость и целесообразность разработки и внедрения модели формирования художественно-коммуникативной культуры будущих учителей музыки в условиях высшего педагогического учебного заведения. Проведен дефинитивный анализ категорий «модель», «моделирование», аргументирована исследовательская позиция относительно сущности модели формирования художественно-коммуникативной культуры будущих учителей музыки. Представлены результаты научной рефлексии процесса педагогического моделирования.

Ключевые слова: будущий учитель музыки; художественно-коммуникативная культура; модель; педагогическое моделирование.

THE MODEL OF FORMING ARTISTIC AND COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE MUSIC TEACHERS: THE THEORETICAL ASPECT

Alla Zaitseva

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Faculty of Arts named after Anatolii Avdiyevskiy

National Pedagogical Dragomanov University

Kyiv, Ukraine

Abstract. The article substantiates theoretically the necessity and expediency of developing and introducing the model of forming future music teachers' artistic and communicative culture in the conditions of higher pedagogical educational institutions. The model is a complex integrated multi-dimensional and multilevel system of elements of the future music students' professional

training that simulates conditionally, imitates the formation of students' integrative and personal quality at various stages of the organization of the artistic and educational process (organizational-accommodation, educational and cumulative, corrective-convention and design-presentation).

The model is open to external influences by formation, reflects the integrity of the formation process of the phenomenon under investigation (from the goal to the definition of conceptual provisions, pedagogical conditions, principles, technology of phased formation of the development and selection of effective forms, methods and stages of musical education), incorporates such structural components as target, theoretical, content, procedural-methodical, and evaluative-productive ones.

The designed model of forming the artistic and communicative culture is perspective, since it enables the experimental material to make specific suggestions for the further improvement of the content and methods of students' training on the basis of the system analysis at the art faculties of pedagogical universities in the culture of appropriate artistic and communicative activities.

Implementation of the model provides the opportunity to organize the pedagogical process efficiently, taking into account the scientific and methodological support of the author's technology for forming the future music teachers' artistic and communicative culture.

The model of forming the artistic and communicative culture embraces an individual-personal and professional-activity plan, methodological, theoretical, technological, conceptual, normative-legal, informative, procedural-methodical, evaluation-productive and diagnostic provision.

The model is a structural unity of certain pedagogical conditions for forming the future music teachers' artistic and communicative culture, methodological approaches, principles, directions, forms, methods, technologies of teaching.

The designed model is a project of a comprehensive methodical system of forming the future music teachers' artistic and communicative culture, it is realized in practice through the humanistic technology of student-centered education, and it is provided by appropriate pedagogical conditions and methodical support for their implementation.

Key words: the future music teacher; artistic; communicative culture; model; pedagogical modelling.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bondar, V. I. (2005). *Dydaktyka [Didactics]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Bordovskaja, N. V. (2001). *Dialektika pedagogicheskogo issledovaniya: logiko-metodologicheskie problemy [Dialectics of pedagogical study: logical and methodological problems]*. Saint Petersburg: Izd-vo RHGI [in Russian].
3. Vozniuk, O. V. & Dubaseniuk, O. A. (2009). *Tsilovi oriientyry rozvytku osobystosti u systemi osvity: intehratyvnyi pidkhid [Target points for personal development in the education system: an integrative approach]*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
4. Honcharenko, S. U. (2011). *Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedia dictionary]* Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
5. Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita (Ukraina XXI stolittia)» – profesiina osvita [State national programme “Education (Ukraine of the XX century)” – professional education]. Retrieved from: <http://ukped.com/statti/zakoni-z-pitan-osviti/111.html?start=6>.
6. Ziaziun, I. A. (1996). *Filosofski proektsii osvity y osvitnikh tekhnolohii [Philosophical projections of education and educational technology]*. *Shliakh osvity – Way of education, 1*, 4 – 9 [in Ukrainian].
7. Ziaziun, I. A. & Sahach, H. M. (1997). *Krasa pedahohichnoi dii [Beauty of pedagogical activity]*. Kyiv: Ukrainsko-finskyi in-t menedzhmentu i biznesu [in Ukrainian].
8. Kozyr, A. V. (2008). *Profesiina maisternist uchyteliv muzyky: teoriia i praktyka formuvannia v systemi bahatorivnevoi osvity [Professional skills of music teachers: theory and*

practice of formation in the system of multilevel education]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

9. Kraevskij, V. V. & Hutorskoj, A. V. (2007). *Osnovy obuchenija: didaktika i metodika* [Basics of education: didactics and methodology]. Moscow: Akademija [in Russian].

10. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy: zatv. Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 17 kvitnia 2002 r. № 347/2002 [National Doctrine for the Development of Education in Ukraine: 347/2002 the Decree of the President of Ukraine of April 17, 2002] *Osvita Ukrainy – Education of Ukraine, 2002, Kviten*, 4 – 6 [in Ukrainian].

11. Nychkalo, N. H. (2001). Neperervna profesiina osvita yak filosofska ta pedahohichna katehoriia [Continuous professional education as a philosophical and pedagogical category]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka – Continuous professional education: theory and practice, 1*, 10 – 21; 17 – 18 [in Ukrainian].

12. Rebrova, O. Ye. (2013). *Teoretychne doslidzhennia khudozhno-mentalnoho dosvidu v proektsii pedahohiky mystetstva* [Theoretical study of art and mental experience in projection of art pedagogics]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2013 [in Ukrainian].

13. Semychenko, V. A. (2004). *Psykhohiia pedahohichnoi diialnosti* [Psychology of pedagogical activity]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

14. Sysoieva, S. O. (1998). *Pedahohichna tvorchist* [Pedagogical creativity]. Kharkiv – Kyiv: Knyzhkove vydannia «Karavela» [in Ukrainian].

15. Khyzhna, O. P. (2010). Innovatsiinyi rozvytok mystetskoj osvity: suspilna potreba ta superechnosti yii realizatsii [Innovative development of artistic education: public need and contradictions in its implementation]. *Nauka i osvita – Science and Education, Liutyi*, 278 – 283 [in Ukrainian].

16. Shtoff, V. A. (1978). *Modelirovanie i filosofija* [Modelling and philosophy]. Moscow: Vyssh. shkola [in Russian].

Матеріали надійшли до редакції
03.11.2017 р.